

PAPER DETAILS

TITLE: FARKLI ÜLKELERİN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARININ DEĞERLER
EGİTİMİ BOYUTUNDA KARSILASTIRILMASI

AUTHORS: Tugba KAFADAR,Cemil ÖZTÜRK,Ahmet KATILMIS

PAGES: 154-177

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1478855>

<http://kefad.ahievran.edu.tr>

Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi

ISSN: 2147 - 1037

Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerler Eğitimi Boyutunda Karşılaştırılması

Tuğba Kafadar

Cemil Öztürk

Ahmet Katılmış

DOI:.....

Makale Bilgileri

Yükleme:07/06/2017 Düzeltme:07/12/2017 Kabul: 12/01/2018

Özet

Karşılaştırmalı eğitim araştırmalarının temel alanlarından biri, benzer ve/veya farklı ortam ve süreçlerde gelişen eğitim sistemlerinin belli bir zaman dilimindeki durumlarını mukayese etmektir. Bu çalışmada, üç ülkede (Türkiye, ABD ve Fransa) uygulanmakta olan sosyal bilgiler ve muadili derslerin (ahlak-vatandaşlık eğitimi) öğretim programları değerler öğretimine ilişkin unsurlar bakımından karşılaştırmak amaçlanmaktadır. Araştırma nitel araştırma yaklaşımına göre tasarlanmış olup, araştırma bulguları doküman analizi aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemesine göre belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; program vizyonlarında sıklıkla Türkiye ve ABD (New York)'de; *özyönelim-düşünce*, Fransa'da ise *özyönelim-davranış*. Genel amaçlarda ise; sıklıkla Türkiye'de; *evrenselcilik-ilgi, güvenlik-toplumsal*, ABD (New York)'da *geleneksellik*, Fransa 'da *evrenselcilik-ilgi, uyuma-kişilerarası*, program içeriklerinde ise; Türkiye ve ABD (New York) sıklıkla; *geleneksellik* nadiren ise *uyuma-kişilerarası, güvenlik-kişisel*, Fransa ise *evrenselcilik-ilgi* nadiren ise; *güvenlik-kişisel* kategorilerinde değerlerin yer aldığı saptanmıştır. Öğrenme-öğretme sürecinde; ABD (New York) ve Fransa'da sıklıkla; *değer açıklama*, Türkiye'de ise değer analizi; nadiren ise, Türkiye ile Fransa'da ahlaki muhakeme; ABD (New York)'da ise gözlem yoluyla değer öğretim yaklaşımına yer verildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, ABD (New York), Fransa, Sosyal bilgiler, Değerler eğitimi, Karşılaştırmalı eğitim

Sorumlu Yazar : Tuğba KAFADAR, Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü, tugbakafadar@gmail.com, ORCID ID 0000-0002-4573-9250
 Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD
 cozturk@marmara.edu.tr , ORCID ID 0000-0002-2433-350K
 Yrd. Doç. Dr. Ahmet KATILMIŞ Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD
 akatilmis@marmara.edu.tr , ORCID ID 0000-0002-5776-850X

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK ve Yrd. Doç Dr. Ahmet KATILMIŞ danışmanlığında yürütülen Tuğba KAFADAR'ın doktora tez çalışmasının bir kısmı olan ve 01-04 Şubat 2017 Fransa-Nice'de 9. Dünya Eğitim Bilimleri Konferansı'nda da sözlü bildiri olarak da sunulmuş olan çalışmadan üretilmiştir.

Giriş

İnsan toplulukları dünyanın farklı yerlerinde birbirinden farklı kültürlere sahiptirler. Kültürü oluşturan unsurlardan birisi ise değerlerdir. Topluma ait kültürü bir nesilden başka bir nesle aktaran ve başka kültüre tanıtan araç eğitim ve öğretimdir. Bireylerin kültürel özellikleri kazanmaları onların yaşadıkları topluma uyum düzeylerini artıracak ve böylece etkili vatandaş özellikleri taşıyabileceklerdir. Eğitim yolu ile etkili vatandaş yetiştirme farklı dersler ile yapılabilmektedir. Bu derslerden biri de “sosyal bilgiler” dersidir. Sosyal bilgiler 1880’lerde ortaokullarda bir konu alanı olarak ilk defa ortaya çıkarak (Hertzberg, 1991), o yüzyılda eğitimde büyük yankı uyandıran “*common school*” hareketinin bir devamı olarak ilk defa Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmıştır. Alanın önde gelen isimlerinden biri olan Wesley (1937)’e göre; sosyal bilimlerin pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş şekli (akt., Evans, 2004) olan sosyal bilgiler, 1916’da *Ulusal Eğitim Birliğinin* (NEA) ortaokullarda sosyal bilgiler raporunu yayınlamasıyla (Evans, 2004) daha da yaygınlaşmıştır. Öztürk (2009)’e göre sosyal bilgiler, içinde bulunduğumuz zamanın kendine has niteliklerinin de etkisiyle sürekli değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla, sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri birleştirerek kullanan bir öğretim programı olarak tanımlanabilir.

İçeriğinde birçok bilgi, beceri ve değeri öğrencilere kazandırmayı hedef edinen sosyal bilgiler ve muadili dersler birçok ülkede (Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye, Finlandiya, Yeni Zelanda, Fransa...gibi) okutulan dersler haline gelmiştir. Karşılaştırmalı eğitim araştırmalarının temel alanlarından biri, benzer ve/veya farklı ortam ve süreçlerde gelişen eğitim sistemlerinin belli bir zaman dilimindeki durumlarını mukayese etmektir. Bu araştırmada üç ülkede, Türkiye, Fransa ve ABD’de uygulanmakta olan sosyal bilgiler --ve muadili- derslere ait programlar sahip oldukları değer öğretime ilişkin unsurlar bakımından karşılaştırılmaktadır. Fransa ve ABD Batı medeniyetini kuran ve değerlerinin dünyaya yayılmasında etkin rol oynayan devletler arasındadır. Din - devlet ilişkileri ve siyasal sistemler bakımından iki farklı geleneği temsil eden Fransa ve ABD; Tanzimat’tan itibaren Türkiye’de modern eğitim sisteminin gelişimi üzerinde en fazla dış etki yapan ülkelerdir. Bu durum, böyle bir araştırmada adı geçen üç ülkenin tercih edilmesini önemli kılmaktadır.

Değerler eğitimi dünyada birçok ülkede zorunlu olarak verilen dersler içerisinde yer almaktadır. Fransa bu ülkelerden birisi durumundadır. Fransa eğitim sisteminde son yıllarda yaşanan gelişmelerle birlikte 2015 program değişikliği ile tarih-coğrafya-vatandaşlık eğitimi dersi içerisine ahlak eğitimi de eklenerek tarih-coğrafya-vatandaşlık-ahlak eğitimi olarak bu ders zorunlu olarak verilmektedir. Fransa gibi Avusturalya, Filipinler gibi ülkelerde de değerler eğitimi ayrı bir ders olarak verilmektedir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, Yeni Zelanda gibi ülkelerde de değerler eğitimi üzerine programlar tasarlanmıştır.

Bir şeyin arzu edilebilir ya da edilemez olarak nitelenmesini sağlayan inanç ve inançlar olarak (Güngör, 1993) tanımlanan değerler, literatürde çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır: Değerler konusunda ilk sınıflama yapanlardan birisi olan Spranger (1928) değerleri, bilimsel, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dini (Akbaş, 2004); Rokeach (1973) ise değerleri asli (amaç) ve araç değerler; Schwartz (1992) ise değerleri *özyönelim, uyarılım, hazcılık, başarı, güç, evrenselcilik, iyilikseverlik, güvenlik, uyuma ve geleneksellik* olmak üzere 10 boyutta incelemiştir. Schwartz ve ark. (2012) ise, Schwartz (1992) değer sınıflamasına dayanarak değerleri *özgenişletim, değişime açıklık, özaşkınlık, muhafazacılık* olmak üzere 4 değer boyutu ve bu boyutların kendi içerisinde sınıflandırılmasına dayanan *saygınlık, güç-kaynaklar, güç-baskınlık, başarı, hazcılık- uyarılma, özyönelim-davranış, özyönelim-düşünce, evrenselcilik-hoşgörü, evrenselcilik-doğa, evrenselcilik-ilgi, iyilikseverlik-güvenirlik, iyilikseverlik-sevgi, alçakgönüllülük, uyuma-kişilerarası, uyuma-kurallar, geleneksellik, güvenlik-toplumsal, güvenlik-kişisel* olmak üzere 19 değer tipinde sınıflandırılmışlardır. Ülken (2001) ise değerleri aşkın, içkin ve normatif değerler olarak üç gruba ayırmıştır.

Değerler eğitime ilişkin literatürde; farklı kültürlerden bireylerin değer öncelikleri (Schwartz, 1992; Schwartz ve ark. 2001), eğitim yöneticilerin değer tercihleri (Begley ve Leonard, 2005; Haydon, 2007), öğretmen adaylarının değer tercihleri ve farklı değişkenlerle ilişkisi (Dılmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı, 2008; Tay, 2013; Oğuz, 2012), okullarda verilen değerler eğitimi (Halstead ve Taylor 1996; Huitt, 2004; Doğanay, 2006; Paterson, 2010; Ekşi ve Katılmış; 2016; Lovat, Toomey, ve Clement 2010) ve program geliştirme (Katılmış, 2010) olarak birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların yanında Türkiye ve ABD sosyal bilgiler programlarında hangi değerlerin olduğunu saptamak amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir (Merey, Kuş ve Karatekin, 2012). İncelenen literatür içinde farklı ülkelerin özellikle de Türkiye ile ABD'nin sosyal bilgiler ve Fransa'nın ahlak-vatandaşlık dersi öğretim programlarını vizyon, genel amaçlar, içerik ve öğrenme-öğretme süreçlerini değerler eğitimi boyutunda karşılaştırmalı olarak inceleyen bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu çalışmanın literatürde söz konusu olan bu boşluğu doldurarak alana katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Amaç

Bu çalışmada, üç ülkede (Türkiye, ABD ve Fransa) uygulanmakta olan sosyal bilgiler ve muadili derslerin (ahlak-vatandaşlık eğitimi) öğretim programları değerler öğretimine ilişkin unsurlar bakımından karşılaştırmak amaçlanmaktadır. Bu genel amaç kapsamında aşağıdaki soruların cevapları aranmıştır.

- ✓ Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programlarının vizyonlarında hangi değer boyutları ve değer tiplerine yer verilmektedir?

- ✓ Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programlarının genel amaçlarında hangi değer boyutları ve değer tiplerine yer verilmektedir?
- ✓ Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programlarının içeriklerinde hangi değer boyutları ve değer tiplerine yer verilmektedir?
- ✓ Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programlarının öğrenme-öğretme süreçlerinde tercih edilen değer öğretim yaklaşımları nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma nitel araştırma yönteminde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, ABD (New York) ve Türkiye 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ile Fransa 6. ve 7. sınıf ahlak-vatandaşlık öğretim programları değerler eğitimi boyutu ile karşılaştırmalı olarak incelemek amaçlanmakta ve bu amacı gerçekleştirmek için söz konusu derslerin öğretim programlarının yazılı nüshaları analiz edilecek olmasından dolayı nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Çünkü nitel araştırma yöntemi araştırmacıya, sosyal dünyada az ya da çok meydana gelen fenomenleri tanımlama, çözme ve farklı anlamlandırmaları yapabilme (Van Maanen, 1979'dan akt., Merriam, 2009) ve yazılı dokümanları analiz ederek veri toplama imkânını vermektedir (Patton, 2002).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemesine göre belirlenmiştir. Bu çerçevede Türkiye, köklü bir sosyal bilgiler geleneğinden dolayı ABD ve Türk modernleşmesi üzerinde önemli etkileri olmasından dolayı Fransa araştırma verilerinin toplanacağı ülkeler olarak belirlenmiştir.

Türkiye 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı 2005 yılında yürürlüğe girerek Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı resmi web sitesinden, ABD (New York) sosyal bilgiler öğretim programı ise 1996 yılında yayınlanan sosyal bilgiler öğrenme standartlarına dayanarak, 2014 yılında yayınlan ve 2016 yılında revize edilmiş olan New York eyaleti Eğitim Bakanlığı resmi web sitesinden (NYSED), Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programı ise de 2015 yılında yayınlanmış olan Fransa Eğitim Bakanlığı'nın resmi web sitesinden (Ministère De L'éducation Nationale) alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri doküman analizi yöntemi ile elde edilmiştir. Araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesini kapsayan doküman analizi dokümanlara ulaşma, dokümanların orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma olmak üzere beş aşamada gerçekleştirilmesi tavsiye edilmektedir (Yıldırım ve

Şimşek, 2011). Bu kapsamda verilerin toplanması ve analizi sürecinde gerçekleştirilen işlemler aşağıda detaylandırılmıştır:

Dokümanlara Ulaşma: Bu aşamada ilgili ülkelerin eğitimle ilgili resmi kuruluşlarına ait web sitelerinden (Talim Terbiye Kurulu <https://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72>, New York State Education Department (NYSED) <http://www.p12.nysed.gov/ciai/socst/frameworkhome.html>, Ministère De L'éducation Nationale http://www.education.gouv.fr/pid25535/bulletin_officiel.html?cid_bo=90158) öğretim programlarına ulaşılmıştır.

Orjinallği Kontrol Etme: Bu aşamada dokümanlar ilgili ülkelerin eğitimle ilgili resmi web sitelerinden; Türkiye 2005 sosyal bilgiler öğretim programı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı resmi web sitesinden, ABD (New York) sosyal bilgiler öğretim programı 2016 yılında revize edilmiş olan New York eyaleti Eğitim Bakanlığı resmi web sitesinden (NYSED), Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programı ise de 2015 yılında yayınlanmış olan Fransa Eğitim Bakanlığı'nın resmi web sitesinden (Ministère De L'éducation Nationale) alınmıştır. Basılı dokümanlar ilgili ülkelerin resmi web sitelerinde yer aldığından orijinallikleri bu yolla test edilmiştir.

Dokümanları Anlama: Bu aşamada ise Türkiye, ABD ve Fransa ile ilgili dokümanlar tek tek ve birbirleriyle karşılaştırmalı olarak ilgili alt problemle ilişkilendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Veriyi Analiz Etme: Doküman analizi a)analize konu olan veriden örneklem seçme, b)kategorilerin geliştirilmesi, c) analiz biriminin saptanması ve d) sayısallaştırma aşamalarını ihtiva etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu çalışmada söz konusu bu aşamalar kapsamında şu işlemler gerçekleştirilmiştir:

a) **Analize konu olan veriden örneklem seçme:** Bu çalışmada analize konu olan metinlerde örnekleme yoluna gidilmeyip ilgili ülkelerin sosyal bilgiler ve ahlak-vatandaşlık öğretim programlarının tüm aşamaları değerler eğitimi boyutuyla tasnif edilmiştir.

b) **Kategorilerin Geliştirilmesi:** Bu aşamada ilgili dokümanlarda yer alan değerler Schwartz ve ark. (2012) tarafından gerçekleştirilen değer sınıflamasına göre tasnif edilmiştir. Schwartz ve ark. (2012) tarafından geliştirilen değer sınıflamada değer boyutları birbirine güdüsel benzerlikleri ile çembersel bir düzlemde yer alır. Bu çembersel düzlemde birbirleriyle uyumlu güdüsel değer tipleri birbirleriyle yakın alanda yer alırken, birbirlerine zıt güdüsel değer tipleri ise birbirlerine zıt alanlarda, birbirleriyle ilişkisiz olan değer tipleri ise birbirlerinden uzak konumlardadırlar. Bu değer sınıflamasında *saygınlık*, *hazcılık* ve *alçakgönüllülük* değer tipleri hem kendilerinden önceki hem de kendilerinden sonraki değer tipleri ile yakın ilişkide olduğu için değer tipleri içerisine dahil edilmemiştir. Bu sınıflamaya göre değerler 4 değer boyutu olmak üzere 19 değer tipine ayrılmıştır.

Araştırmada ilgili metinlerde tercih edilen değer öğretim yaklaşımlarını belirlemek için “*Değer Öğretim Yaklaşımı Belirleme Formu (DÖYBF)*” kullanılmıştır. Bu formun geliştirilme sürecinde, ilk önce literatür taraması yapılmış daha sonra 4’ü değerler eğitimi alanında çalışmalar yapan ve 3’ü eğitim bilimlerinden olmak üzere toplam 7 öğretim üyesine uzman görüşü alınmak üzere sunulmuştur. Uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda son hali verilen *Değer Öğretim Yaklaşımı Belirleme Formu (DÖYBF)* 5 boyut (*telkin, değer açıklama, değer analizi, ahlaki muhakeme ve gözlem yoluyla değerler öğretimi*) ve 57 maddeden oluşmaktadır. DÖYBF’nin Miles ve Huberman (1994) görüş birliği ve görüş ayrılığı katsayılarına göre güvenilirliği 0,90 olarak hesaplanmıştır.

c) **Analiz biriminin saptanması:** Bu aşamada dokümanları anlama ve veriyi analiz etme oluşturmaktadır. Bu aşamada kodlamalar gerçekleştirilmiştir. Analiz sürecinde kodlama ve sınıflamaların doğru yapılıp yapılmadığı konusunda araştırmanın bir kısmı dışarıdan bağımsız bir araştırmacı tarafından aynı analizi gerçekleştirilmiş ve aradaki güvenilirlik katsayısı belirlenmiştir. Miles ve Huberman (1994) görüş birliği ve görüş ayrılığı katsayıları tespit edilmiş ve güvenilirlik 0,93 olarak hesaplanmıştır. Bu uyum katsayısı kategorilerin yüksek güvenirlilikte kullanılabileceğini göstermiştir.

d) **Sayısallaştırma:** Elde edilen kodlamalar ilgili kategori altlarında bir araya getirilerek nicel olarak frekansları belirlenmiştir. Bu yolla elde edilen veriler tablollaştırılmış ve elde edilen verileri desteklemek amacıyla dokümanlardan örnek olarak doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Bulgular

Tablo 1: Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programları vizyonlarında değerler eğitimi

Değer boyutları	Değer Tipleri		Türkiye	f ABD (New York)	Fransa
Özgenişletim	Saygınlık	-	-	-	-
	Güç-kaynaklar	-	-	-	-
	Güç-baskınlık	Siyasi güç unsurları	-	1	2
	Başarı	Çalışkanlık	1	1	-
		Yetkin olmak	1	-	-
Değişime Açıklık	Hazcılık	-	-	-	-
	Uyarılma	-	-	-	-
	Özyönelim-davranış	Otonomi	-	-	1
		Özgürlük	-	-	3
		Kendi amaçlarını seçebilmek	-	-	1
	Özyönelim-düşünce	Kendi kendine hareket etmek	-	-	1
		Düşünce bağımsızlık	1	-	1
		Eleştirel düşünmek	2	-	-
		Yansıtıcı düşünmek	-	1	-
		Yaratıcı düşünmek	1	-	-
		Düşünme becerisi	-	2	-
		Kendi kendine düşünme	-	-	1
		Bağımsız olmak	-	-	1
	Evrenselcilik-hoşgörü	Çağdaşlık	1	1	1
		Farklı düşüncelere saygı	-	-	3
Özaşkınlık	Evrenselcilik-doğa	Farklılıklara saygı	-	-	1
		Doğal çevreye duyarlılık	1	1	-
	Evrenselcilik-ilgi	Demokrasi	1	1	1
	İyilikseverlik-güvenirlik	Sorumluluk	1	2	1
	İyilikseverlik-sevgi	-	-	-	-
	Alçakgönüllülük	-	-	-	-
	Uyuma-kişilerarası	-	-	-	-
	Uyuma-kurallar	İlke ve inkılapları benimsemek	1	-	-
		Kurallara uymak	-	-	1
		Prensiplere saygı	-	-	1

Muhafazacılık	Geleneksellik	Kültür	1	1	1
		Geçmişe bağlılık	1	1	-
		İnançlar	-	-	1
	Güvenlik-toplumsal	Sosyal katılım	1	1	1
		Bağlılık	1	-	-
		Toplumsal düzenin sürmesini istemek	-	-	1
Güvenlik-kişisel		-	-	-	-

Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programları vizyonları Schwartz ve ark. (2012) tarafından geliştirilen değer sınıflaması temel alınarak analiz edilmiş ve ulaşılan sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

Schwartz ve ark. (2012) değer boyutlarına göre üç ülkenin (Türkiye, ABD New York ve Fransa) sosyal bilgiler ve ahlak-vatandaşlık öğretim programı vizyonları analiz edildiği zaman şu sonuçlar tespit edilmiştir: Türkiye sosyal bilgiler öğretim programı vizyonunda sıklıkla *muhafazacılık* (f5) sonra sırasıyla *değişime açıklık* (f4), *özaşkınlık* (f4) değer boyutlarında nadiren ise *özgenişletim* (f2) değer boyutunda değerler olduğu görülmüştür. ABD (New York) sosyal bilgiler öğretim programı vizyonunda ise sıklıkla *özaşkınlık* (f5), sonra sırasıyla *değişime açıklık* (f3), *muhafazacılık* (f3) değer boyutlarında nadiren ise *özgenişletim* (f2) değer boyutlarında değerler olduğu saptanmıştır. Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programı vizyonunda ise sıklıkla *değişime açıklık* (f9), *özaşkınlık* (f7), *muhafazacılık* (f6) değer boyutlarında nadiren ise *özgenişletim* (f2) değer boyutlarında değerler olduğu tespit edilmiştir.

Schwartz ve ark. (2012) değer tiplerine göre üç ülkenin (Türkiye, ABD New York ve Fransa) sosyal bilgiler ve ahlak-vatandaşlık öğretim programı vizyonları analiz edildiği zaman şu sonuçlar saptanmıştır: Türkiye sosyal bilgiler öğretim programı vizyonunda sıklıkla; *özyönelim-düşünce* (f4), sonra sırasıyla *başarı* (f2), *geleneksellik* (f2), *güvenlik-toplumsal* (f2) ve nadiren ise *evrenselcilik-hoşgörü* (f1), *evrenselcilik-doğa* (f1), *evrenselcilik-ilgi* (f1), *iyilikseverlik-güvenirlilik* (f1), *uyuma-kurallar* (f1) değer tiplerinde değerler olduğu görülürken, *saygınlık*, *güç-kaynaklar*, *güç-baskınlık*, *hazcılık*, *uyarılma*, *özyönelim-davranış*, *iyilikseverlik-sevgi*, *alçakgönüllülük*, *uyuma-kişilerarası*, *güvenlik-kişisel* değer tiplerinde ise hiç değer olmadığı tespit edilmiştir. ABD (New York) sosyal bilgiler öğretim programı vizyonunda ise sıklıkla; *özyönelim-düşünce* (f3), sonra sırasıyla *iyilikseverlik-güvenirlilik* (f2), *geleneksellik* (f2) ve nadiren ise *güç-baskınlık* (f1), *başarı* (f1), *evrenselcilik-hoşgörü* (f1), *evrenselcilik-doğa* (f1), *evrenselcilik-ilgi* (f1), *güvenlik-toplumsal* (f1) değer tiplerinde değerler olduğu saptanırken, *saygınlık*, *güç-kaynaklar*, *hazcılık*, *uyarılma*, *özyönelim-davranış*, *iyilikseverlik-sevgi*, *alçakgönüllülük*, *uyuma-kişilerarası*, *uyuma-kurallar*, *güvenlik-kişisel* değer tiplerinde ise hiç değer olmadığı görülmüştür. Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programı

vizyonunda ise sıklıkla; özyönelim-davranış (f6) sonra sırasıyla evrenselcilik-hoşgörü (f5), güç-baskınlık (f2), özyönelim-düşünce (f2), uyma-kurallar (f2), geleneksellik (f2), güvenlik-toplumsal (f2) ve nadiren ise evrenselcilik-ilgi (f1), iyilikseverlik-güvenirlilik (f1) değer tiplerinde değerler olduğu tespit edilirken, saygınlık, güç-kaynaklar, başarı, hazcılık, uyarılma, evrenselcilik-doğa, iyilikseverlik-sevgi, alçakgönüllülük, uyma-kişilerarası, güvenlik-kişisel değer tiplerinde ise hiç değer olmadığı görülmüştür.

Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programları vizyonlarından alınan doğrudan alıntı örnekleri aşağıda verilmiştir:

Türkiye; Başarı Kategorisi: Yetkin olmak: V-TR: “....sosyal bilimcilerin *bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış*” **Özyönelim-düşünce Kategorisi: Yaratıcı düşünmek: V-TR:** “... bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, *yaratıcı*, doğru karar veren)...”

ABD (New York); Özyönelim-düşünce Kategorisi: Yansıtıcı düşünmek: V-ABD: “....hak ve sorumlulukların hassas dengesini kavramalarına ve *yansıtıcı düşünme* ve düşünceli analiz alışkanlıklarının gelişmesine yardım eder.” **Evrenselcilik-ilgi Kategorisi: Demokrasi: V-ABD:** “Kurslar; öğrencilere Amerikan toplumlarında etkili bir şekilde işlevlerini yerine getirmek için gerekli olan *demokratik değerler* doğrultusunda, sivil anlayış,...”

Fransa; Özyönelim-düşünce Kategorisi: Kendi kendine düşünmek: V-FR: “*Kendi kendine düşünmeyi* ve hareket etmeyi, başkalarıyla düşünmeyi ve hareket etmeyi, durumunu izah etmeyi, seçimlerini açıklamayı yapabilme, otonomi prensibi kazanma” **İyilikseverlik-güvenirlilik Kategorisi: Sorumluluk: V-FR:** “Görüşlerin çoğulculuğunu tanımak, *sorumlulukların* çoğulculuğunu bilmek, inançların, yaşam şekillerinin çeşitliliğini bilmek (özgürlüklerin birlikte varoluşu prensibine uymak).”

Tablo 2: Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programı genel amaçlarında değerler eğitimi

<i>Değer Boyutları</i>	<i>Değer Tipleri</i>		<i>Türkiye</i>	<i>f ABD (New York)</i>	<i>Fransa</i>
	<i>Saygınlık</i>	-	-	-	-
	<i>Güç-kaynaklar</i>	-	-	-	-
	<i>Güç-baskınlık</i>	Siyasi güç unsurları	4	34	-
		Güç	-	6	-
	<i>Başarı</i>	Gelişmek	3	1	2
		Yetkin olmak	3	32	-
		Başarı	-	8	-
		Analiz etmek	-	5	-
		Çalışkanlık	-	1	-
<i>Özgenişletim</i>	<i>Hazcılık</i>	Sanat türleri	-	11	-
	<i>Uyarılma</i>	Girişimcilik	1	2	-
		Değişim	1	4	-
	<i>Özyönelim- davranış</i>	Kendi amaçlarını seçebilmek	1	-	-
		Bağımsızlık	1	4	-
	<i>Özyönelim- düşünce</i>	Özgürlük	3	1	1
		Yaratıcı olmak	2	9	-
<i>Değişime Açıklık</i>		Düşünceye bağımsızlık	-	10	-
		Empati	-	5	-
		Merak duyabilmek	-	5	-
	<i>Evrenselcilik- hoşgörü</i>	Geniş bir dünya görüşü	1	-	-
		Çağdaşlık	1	-	-
		Farklılıklara saygı	-	15	1
		Farklı düşüncelere saygı	-	11	-
		Barış	-	2	-
		Hoşgörü	-	1	-
	<i>Evrenselcilik- doğa</i>	Doğal çevreye duyarlılık	1	8	-
	<i>Evrenselcilik-ilgi</i>	Hak ve özgürlüklere saygı	-	3	-
		Demokrasi	3	10	-
		Laiklik	3	-	3
		İnsan hakları	3	6	-
		Eşitlik	1	2	-
<i>Özaşkınlık</i>		Adalet	-	4	-
	<i>İyilikseverlik- güvenirlik</i>	Sorumluluk	2	4	1
		Etik/ Ahlaklı olma	1	1	1
		Dürüstlük	-	1	-

Muhafazacılık	İyilikseverlik-sevgi	Onur	-	1	-
		Duyarlılık	1	-	-
		Paylaşıcılık	-	-	1
		Yardımseverlik	-	5	-
		Korumak	-	1	-
	Alçakgönüllülük		-	-	-
	Uyma-kişilerarası	Uyum sağlamak	-	2	2
		Olgunlaşmak	-	-	1
		Özdisiplin	-	1	-
		Nezaket	-	1	-
	Uyma-kurallar	İlke ve inkılapları benimsemek	2	-	-
		Milliyetçilik	1	-	-
	Geleneksellik	Kültür	4	15	1
		Tarih bilinci	1	21	-
		İnançlar	-	11	1
		Geleneksel adetler	-	17	-
		Önemli şahsiyetlere saygı	-	7	-
	Güvenlik-toplumsal	Vatanseverlik	2	-	-
		Toplumsal düzenin sürmesini istemek	4	16	-
		Ulusal güvenlik	1	1	-
		Milli bilinç	1	-	-
		Sosyal katılım	1	3	2
		Ulus sembolleri	-	1	-
		Birlik beraberlik	-	2	-
		Bağlılık	1	2	-
	Güvenlik-kişisel	Sağlıklı olmak	1	-	-

Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programları genel amaçları Schwartz ve ark. (2012) tarafından geliştirilen değer sınıflaması temel alınarak analiz edilmiş ve ulaşılan sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Schwartz ve ark. (2012) değer boyutlarına göre üç ülkenin (Türkiye, ABD New York ve Fransa) sosyal bilgiler ve ahlak-vatandaşlık öğretim programı genel amaçları analiz edildiği zaman şu sonuçlar tespit edilmiştir: Türkiye sosyal bilgiler öğretim programı genel amaçlarında sıklıkla *muhafazacılık* (f19) sonra sırasıyla *özdeşleşim* (f17), *özgenişletim* (f10) ve nadiren ise *değişime açıklık* (f9) değer boyutunda değerler olduğu görülmüştür. ABD (New York) sosyal bilgiler öğretim programı genel amaçlarında ise sıklıkla *muhafazacılık* (f100) sonra sırasıyla *özgenişletim* (f87), *özdeşleşim* (f75) ve nadiren ise *değişime açıklık* (f40) değer boyutlarında değerler olduğu saptanmıştır. Fransa ahlak-

vatandaşlık öğretim programı genel amaçlarında ise sıklıkla *özaşkınlık (f7)* ve *muhafazacılık (f7)* sonra *özgenişletim (f2)* ve nadiren ise *değişime açıklık (f1)* değer boyutlarında değerler olduğu görülmüştür.

Schwartz ve ark. (2012) değer tiplerine göre üç ülkenin (Türkiye, ABD New York ve Fransa) sosyal bilgiler ve ahlak-vatandaşlık öğretim programı genel amaçları analiz edildiği zaman şu sonuçlar tespit edilmiştir: Türkiye sosyal bilgiler öğretim programı genel amaçlarında sıklıkla *evrenselcilik-ilgi (f10)* ve *güvenlik-toplumsal (f10)* sonra sırasıyla *başarı (f6)*, *geleneksellik (f6)*, *özyönelim-düşünce (f5)*, *güç-baskınlık (f4)*, *iyilikseverlik-güvenirlilik (f3)*, *uyarılma (f2)*, *özyönelim-davranış (f2)*, *evrenselcilik-hoşgörü (f2)*, *uyuma-kurallar (f2)* nadiren ise *evrenselcilik-doğa (f1)*, *iyilikseverlik-sevgi (f1)* ve *güvenlik-kişisel (f1)* değer tiplerinde değerler olduğu görülürken; *saygınlık*, *güç-kaynaklar*, *hazcılık*, *alçakgönüllülük*, *uyuma-kişilerarası* değer tiplerinde ise hiç değer olmadığı saptanmıştır.

ABD (New York) sosyal bilgiler öğretim programı genel amaçlarında ise sıklıkla; *geleneksellik (f71)* sonra sırasıyla *başarı (f47)*, *güç-baskınlık (f40)*, *özyönelim-düşünce (f30)*, *evrenselcilik-hoşgörü (f29)*, *evrenselcilik-ilgi (f25)*, *güvenlik-toplumsal (f25)*, *hazcılık (f11)*, *evrenselcilik-doğa (f8)*, *iyilikseverlik-güvenirlilik (f7)*, *uyarılma (f6)*, *iyilikseverlik-sevgi (f6)* ve nadiren ise *özyönelim-davranış (f4)* ile *uyuma-kişilerarası (f4)* değer tiplerinde değerler olduğu tespit edilirken; *saygınlık*, *güç-kaynaklar*, *alçakgönüllülük*, *uyuma-kurallar* ve *güvenlik-kişisel* değer tiplerinde ise hiç değer olmadığı görülmüştür.

Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programı genel amaçlarında ise sıklıkla *evrenselcilik-ilgi (f3)* ve *uyuma-kişilerarası (f3)* ve sonra sırasıyla *başarı (f2)*, *iyilikseverlik-güvenirlilik (f2)*, *geleneksellik (f2)* ve *güvenlik-toplumsal (f2)* nadiren ise *özyönelim-düşünce (f1)*, *evrenselcilik-hoşgörü (f1)*, *iyilikseverlik-sevgi (f1)* değer tiplerinde değerler olduğu saptanırken; *saygınlık*, *güç-kaynaklar*, *güç-baskınlık*, *hazcılık*, *uyarılma*, *özyönelim-davranış*, *evrenselcilik-doğa*, *alçakgönüllülük*, *uyuma-kurallar* ve *güvenlik-kişisel* değer tiplerinde ise değer olmadığı görülmüştür.

Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programları genel amaçlarından alınan doğrudan alıntı örnekleri aşağıda verilmiştir:

Türkiye; İyilikseverlik-güvenirlilik Kategorisi: Sorumluluk: GA-TR: “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, *sorumluluklarını* yerine getiren.....”

Evrenselcilik-doğa Kategorisi: Doğal Çevreye Duyarlılık: GA-TR: “Yaşadığı çevrenin ve *dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.*”

ABD (New York);Geleneksellik Kategorisi: İnanç: GA-ABD: “Dünya tarihi çalışması gelenekleri, *inançları*, kültürel değerleri.....” **İyilikseverlik-güvenirlilik Kategorisi: Dürüstlük: GA-ABD:** “Birleşik Devletler Anayasası tarafından oluşturulan devlet ve federal hükümetler ve New York Eyaleti temel sivil değerleri (adalet, dürüstlük, öz disiplin, yargı süreci, eşitlik...”

Fransa; Uyma-kışilerarası Kategorisi: GA-F: Uyum sağlamak: “Ahlak ve yurttaşlık eğitiminin bir hedefi vardır; bölünmez, laik ve demokratik bir cumhuriyette birlikte, *sosyal yaşama uygunluğunu destekler.*” **Uyma-kışilerarası Kategorisi: GA-F: Olgunlaşmak:**“Ahlak ve yurttaşlık eğitimiyle hedeflenen, *öğrencinin olgunlaşması*, psikolojik ve sosyal olarak geliştirilmesi”

Tablo 3: Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programları içeriklerinde değerler eğitimi

Değer Boyutları	Değer Tipleri		f					
			Türkiye		ABD (New York)		Fransa	
			6. sınıf	7. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	6. sınıf	7. sınıf
Özgenişletim	<i>Saygınlık</i>	-	-	-	-	-	-	-
	<i>Güç-Kaynaklar</i>	-	-	-	-	-	-	-
	<i>Güç-Baskınlık</i>	Siyasi güç unsurları	2	8	12	19	4	4
		Güç	-	-	3	6	-	-
		Otorite	-	-	1	-	-	-
		Uluslararası organizasyon	-	-	1	-	-	-
		Sosyal güç sahibi olmak	-	-	-	2	-	-
		Uluslar arası politika	-	-	-	1	-	-
	<i>Başarı</i>	Yetkin olmak	10	2	4	8	2	-
		Zeki olmak	1	-	-	-	-	-
		Başarı	1	1	1	3	-	-
		Hırslı olmak	-	1	-	-	-	-
		Gelişmek	-	3	4	5	-	-
		Buluş	-	-	1	-	-	-
		Bilim	-	-	1	-	-	-
		Problem çözmek	-	-	1	1	-	-
		Analiz etmek	-	-	-	3	-	-
		Çaba	-	-	-	1	-	-
		Değerlendirme yapmak	-	-	-	1	-	-
Değişime Açıklık	<i>Hazcılık</i>	Estetik	1	2	-	-	-	-
		Sanat türleri	2	9	7	-	3	2
	<i>Uyarılma</i>	Değişim	2	4	5	9	-	-
		Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak	-	1	-	-	-	-
		Cesaret	-	2	-	2	-	-
		Değişken bir hayat yaşamak	-	-	1	-	-	-
		Keşfetmek	-	-	-	1	-	-
		Girişimcilik	-	-	-	5	-	-
		Heyecan	-	-	-	-	1	1
	<i>Özyönelim-Davranış</i>	Özgürlük	2	4	-	1	7	6

Özyönelim- düşünce	Kendi amaçlarını seçebilmek	1	1	-	-	1	-		
	Bağımsızlık	-	1	-	5	-	-		
	Karar vermek	-	-	3	-	-	-		
	özerklik	-	-	-	1	-	-		
	Girişim	-	-	-	1	-	-		
	Merak duyabilmek	4	-	-	-	1	-		
	Düşünce bağımsızlık	6	7	1	1	7	5		
	Yaratıcı olmak	2	1	-	-	-	-		
	Empati kurmak	-	-	-	4	-	1		
	Eleştirel düşünmek	-	-	-	-	-	1		
	Evrenselcilik- hoşgörü	Farklılıklara saygı	1	-	-	7	9	4	
		Barış	1	1	1	-	1	2	
		Hoşgörü	-	1	-	-	1	-	
		Farklı Yaşam biçimlerine saygı	-	-	1	-	-	-	
		Farklı düşüncelere saygı	-	-	2	9	3	-	
		Evrenselcilik- doğa	Doğal çevreye duyarlılık	3	-	6	8	1	-
			Çevreyi korumak	2	2	1	-	-	1
			Evrenselcilik-ilgi	Adalet	1	1	2	2	1
		Demokrasi		3	1	-	6	3	7
		İnsan hakları		2	2	2	7	2	2
Eşitlik	-	-		-	1	8	5		
Özaşkınlık	Hak ve özgürlüklere saygı	-	-	-	-	-	1		
	Laiklik	-	-	-	-	4	1		
	İyilikseverlik- güvenirlilik	Sorumluluk	3	5	-	-	5	3	
		Dürüstlük	1	1	-	-	1	-	
		Etik/ahlaklı olma	-	-	-	-	-	1	
		Ahlaki yargılama	-	-	-	-	-	1	
	İyilikseverlik- sevgi	Korumak	-	-	-	1	-	-	
		Duyarlılık	-	-	-	1	1	1	
		Yardımseverlik	-	-	-	-	3	1	
		Paylaşıcılık	-	-	-	-	1	-	
Alçakgönüllülük		-	-	-	-	-	-		
Uyma- kişilerarası	Vicdan	1	-	-	-	-	-		
	Kendini denetleyebilmek	-	1	-	-	3	2		
	Uyum sağlamak	-	-	-	1	-	2		
	Saygılı olmak	-	-	-	-	3	2		
	Kibarlık	-	-	-	-	1	-		
	Uyma-kurallar	Kanunlara uymak	-	-	-	1	-	1	
		Kurallara uymak	-	-	-	-	2	1	

Muhafazacılık	Geleneksellik	Toplumsal kuruluşlara uyum sağlama	-	-	-	-	-	1
		Geleneksel adetler	2	-	2	12	2	-
		Kültür	10	7	5	1	-	-
		İnançlar	3	-	4	7	2	2
		Önemli şahsiyetlere saygı	1	-	-	3	-	-
	Güvenlik-Toplumsal	Mahremiyet	-	1	-	-	-	-
		Tarih bilinci	-	2	8	15	-	-
		Toplumsal düzenin sürmesini istemek	3	2	3	18	3	1
		Birlik beraberlik	-	-	1	2	-	-
		Bağlılık	-	-	4	2	1	10
		Ekonomi bilinci	-	-	5	1	-	-
		Hizmet	-	-	1	-	-	-
		Üretmek	-	-	4	-	-	-
		Desteklemek	-	-	2	-	-	-
		Güvenlik	1	-	1	-	-	3
	Güvenlik-kişisel	Sosyal katılım	1	-	-	2	3	-
		Vatanseverlik	-	-	-	2	-	1
		Uluslararası politika	-	-	-	1	-	-
		Dayanışma	1	-	-	1	-	-
		İşbirliği yapmak	1	-	-	-	-	1
		Etkileşim kurmak	-	-	1	-	-	-
		Sağlıklı olmak	-	-	2	-	-	-

Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programları içeriklerinde Schwartz ve ark. (2012) tarafından geliştirilen değer sınıflaması temel alınarak analiz edilmiş ve ulaşılan sonuçlar Tablo 3’de verilmiştir.

Schwartz ve ark. (2012) değer boyutlarına göre üç ülkenin (Türkiye, ABD New York ve Fransa) sosyal bilgiler ve ahlak-vatandaşlık öğretim programı içerikleri analiz edildiği zaman şu sonuçlar tespit edilmiştir: Türkiye 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı içeriğinde sıklıkla; *değişime açıklık* (f38) sonra sırasıyla *muhafazacılık* (f37), *özaşkınlık* (f31) ve nadiren ise *özgenişletim* (f29) değer boyutlarında değerler olduğu görülmüştür. ABD (New York) 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı içeriğinde ise; sıklıkla *muhafazacılık* (f112) sonra sırasıyla *özgenişletim* (f78), *özaşkınlık* (f57) ve nadiren ise *değişime açıklık* (f40) değer boyutlarında değerler olduğu saptanmıştır. Fransa 6. ve 7. sınıf ahlak-vatandaşlık öğretim programı içeriğinde de sıklıkla; *değişime açıklık* (104) sonra sırasıyla *özaşkınlık* (f76), *muhafazacılık* (f47) ve nadiren ise *özgenişletim* (f10) değer boyutlarında değerler olduğu görülmüştür.

Schwartz ve ark. (2012) değer tiplerine göre üç ülkenin (Türkiye, ABD New York ve Fransa) sosyal bilgiler ve ahlak-vatandaşlık öğretim programı içerikleri analiz edildiği zaman şu sonuçlar tespit edilmiştir: Türkiye 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı içeriğinde sıklıkla; *geleneksellik*

(f26) sonra sırasıyla özyönelim-düşünce (f20), başarı (f19), hazcılık (f14), güç-baskınlık (f10), evrenselcilik-ilgi (f10), iyilikseverlik-güvenirlilik (f10), uyarılma (f9), özyönelim-davranış (f9), evrenselcilik-doğa (f7), güvenlik-toplumsal (f7), evrenselcilik-hoşgörü (f4) ve nadiren ise uyma-kişilerarası (f2) ve güvenlik-kişisel (f2) değer tiplerinde değerler olduğu görülürken, saygınlık, güç-kaynaklar, iyilikseverlik-sevgi, alçakgönüllülük ve uyma-kurallar değer tiplerinde ise hiç değer olmadığı saptanmıştır.

ABD (New York) 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı içeriğinde ise sıklıkla hoşgörü (f44), başarı (f34), uyarılma (f23), evrenselcilik-hoşgörü (f20), evrenselcilik-ilgi (f20), evrenselcilik-doğa (f15), özyönelim-davranış (f11), hazcılık (f7), özyönelim-düşünce (f6), güvenlik-kişisel (f4), iyilikseverlik-sevgi (f2) ve nadiren ise uyma-kişilerarası (f1) ve uyma-kurallar (f1) değer tiplerinde değerler olduğu tespit edilirken, saygınlık, güç-kaynaklar, iyilikseverlik-güvenirlilik, alçakgönüllülük değer tiplerinde ise hiç değer olmadığı görülmüştür.

Fransa 6. ve 7. sınıf ahlak-vatandaşlık öğretim programı içeriğinde ise sıklıkla; evrenselcilik-ilgi (f36) sonra güvenlik-toplumsal (f22), evrenselcilik-hoşgörü (f20), özyönelim-düşünce (f15), özyönelim-davranış (f14), uyma-kişilerarası (f13), iyilikseverlik-güvenirlilik (f11), güç-baskınlık (f8), iyilikseverlik-sevgi (f7), geleneksellik (f6), hazcılık (f5), uyma-kurallar (f5), başarı (f2), uyarılma (f2), evrenselcilik-doğa (f2) ve nadiren ise; güvenlik-kişisel (f1) değer tiplerinde değerler olduğu saptanırken, saygınlık, güç-kaynaklar ve alçakgönüllülük değer tiplerinde ise hiç değer olmadığı görülmüştür.

Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programı içeriklerinden alınan doğrudan alıntı örnekleri aşağıda verilmiştir:

Türkiye; İyilikseverlik-güvenirlilik Kategorisi:Sorumluluk: K-TR: “Bir soruna getirilen çözümlerin hak, *sorumluluk* ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.” **Evrenselcilik-hoşgörü Kategorisi: Hoşgörü: K-TR:** “Osmanlı toplumunda *hoşgörü* ve birlikte yaşama fikrinin önemine dayalı kanıtlar gösterir.”

ABD; Evrenselcilik-ilgi Kategorisi: İnsan hakları: K-ABD: “İnsan hakları güvencesi, ulus değerlerinin, insanların ihtiyaçları için...” **Evrenselcilik-ilgi Kategorisi: Adalet: K-ABD:** “Adalet, eşitlik, özgürlük, insan hassasiyeti öncüllerine dayanan Amerikan demokratik sistem değerlerinin ilke, düşünce ve esasını değerlendirir.”

Fransa; Evrenselcilik-hoşgörü Kategorisi: Farklılıklara Saygı: K-F: “Başkalarına saygılı olma ve *farklılıkları kabul etme*.” **Evrenselcilik-ilgi Kategorisi: İnsan hakları: K-F:** “Büyük insan hakları beyannamesinin temel elemanlarını belirlemek.”

Tablo 4: Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programı öğrenme-öğretme süreçlerinde yer alan değer öğretim yaklaşımları

Değer Öğretim Yaklaşımları	f					
	Türkiye		ABD (New York)		Fransa	
	6. sınıf	7. sınıf	6. sınıf	7.sınıf	6.sınıf	7.sınıf
<i>Telkin Yaklaşımı</i>	3	9	6	17	3	5
<i>Değer Açıklama Yaklaşımı</i>	19	21	62	84	16	9
<i>Değer Analizi Yaklaşımı</i>	28	23	14	50	2	3
<i>Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı</i>	-	1	-	5	-	1
<i>Gözlem Yoluyla Değer Öğretimi</i>	2	1	3	2	1	1

Türkiye, ABD (New York) 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ve Fransa 6. ve 7. sınıf ahlak-vatandaşlık öğretim programları öğrenme-öğretme süreçlerinde yer alan değer öğretim yaklaşımları *Değer Öğretim Yaklaşımı Belirleme Formu (DÖYBF)* aracılığıyla analiz sonuçları neticesinde tespit edilen sonuçlar Tablo 4’de verilmiştir.

Türkiye 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı öğrenme-öğretme sürecinde sıklıkla; *değer analizi (f51)* sonra sırasıyla *değer açıklama (f40)*, *telkin (f12)*, *gözlem yoluyla değer öğretimi (f3)* ve nadiren ise; *ahlaki muhakeme değer öğretim yaklaşımı (f1)* görülmüştür. ABD (New York) 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programları öğrenme-öğretme süreçlerinde ise sıklıkla; *değer açıklama (f146)* sonra *değer analizi (f64)*, *telkin (f23)* ve nadiren ise; *ahlaki muhakeme (f5)* ile *gözlem yoluyla değer öğretimi (f5)* yaklaşımları olduğu saptanmıştır. Fransa 6. ve 7. sınıf ahlak-vatandaşlık öğretim programları öğrenme-öğretme süreçlerinde ise sıklıkla; *değer açıklama (f25)* sonra *telkin (f8)*, *değer analizi (f5)*, *gözlem yoluyla değer öğretimi (f2)* ve nadiren ise; *ahlaki muhakeme (f1)* değer öğretim yaklaşımları olduğu görülmüştür.

Sonuç ve Tartışma

Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programlarının vizyonlarında hangi değer boyutlarına ve değer tiplerine yer verilmektedir? sorusuna ilişkin elde edilen sonuçlar şu şekildedir: Schwartz ve ark. (2012) değer boyutlarına göre Türkiye sosyal bilgiler öğretim programı vizyonunda sıklıkla *muhafazacılık*, ABD (New York) sosyal bilgiler öğretim programında sıklıkla *özdeşlik*, Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programı vizyonunda ise sıklıkla *değişime açıklık* değer boyutlarında değerler olduğu saptanmıştır. Nadiren ise Türkiye, ABD (New York) ve Fransa’da *özgenişletim* değer boyutlarında değerler olduğu görülmüştür. Her üç ülkenin

öğretim programları vizyonlarında sıklıkla yer alan değerlerin farklı kategorilerde yer alması bu ülkelerin farklı tarihi, kültürel ve sosyal yapılara sahip olmasından kaynaklanabilir. Bu nedenle ülkelerin kendilerine ait farklı kültür ve toplum yapıları öğretim programları vizyonlarında kazandırılmak istenen değerlere yansiyarak ülkeler arasında farklılaşmalar olabilir.

Schwartz ve ark. (2012) değer tipleri sınıflamasına göre ise; Türkiye sosyal bilgiler öğretim programı vizyonunda sıklıkla *özyönelim-düşünce*, ABD (New York) sosyal bilgiler öğretim programında sıklıkla *özyönelim-düşünce*, Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programı vizyonunda ise sıklıkla *özyönelim-davranış* değer tiplerinde değerleri kazandırmayı hedeflendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, her üç ülkenin özgür, eleştirel, yaratıcı, yansıtıcı, düşüncelerinde bağımsız, daha özgür, kendi kendine hareket edebilen bireyler yetiştirmeyi hedeflediklerinin göstergesi olarak ele alınabilir.

Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programlarının genel amaçlarında hangi değer boyutları ve değer tiplerine yer verilmektedir? Sorusuna ilişkin elde edilen sonuçlar şu şekildedir: Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programlarının genel amaçlarında sıklıkla *muhafazacılık* nadiren ise *değişime açıklık* değerler boyutlarında değerler olduğu tespit edilmiştir. Fakat ilgili ülkelerin öğretim programları yapıları farklılığından dolayı bu değer boyutlarında nicel bilgilerde farklılaşma görülmüştür.

Her üç ülke öğretim programları genel amaçları değer tipleri açısından incelendiği zaman ise Türkiye’de; sıklıkla *evrenselcilik-ilgi* ve *güvenlik-toplumsal*, ABD (New York)’da *geleneksellik*, Fransa’da ise *evrenselcilik-ilgi*, *uyuma-kişilerarası* nadiren ise; Türkiye’de, *evrenselcilik-doğa*, *iyilikseverlik-sevgi* ve *güvenlik-kişisel*, ABD (New York)’da *özyönelim-davranış*, *uyuma-kişilerarası*, Fransa’da ise *özyönelim-düşünce*, *evrenselcilik-hoşgörü*, *iyilikseverlik-sevgi* değer tiplerinde değerler olduğu saptanmıştır.

Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programlarının içeriklerinde hangi değer boyutları ve değer tiplerine yer verilmektedir? sorusu kapsamında gerçekleştirilen analizlerde ülkelerin öğretim programlarında yer verilen değer boyut ve tiplerinde benzerlik ve farklıların olduğu görülmüştür. Bu kapsamda Türkiye 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ve Fransa 6. ve 7. sınıf ahlak-vatandaşlık öğretim programları içeriklerinde sıklıkla *değişime açıklık*, nadiren ise *özgenişletim* boyutlarındaki değerlere yer verilirken ABD (New York) 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı içeriğinde ise; sıklıkla *muhafazacılık* nadiren ise *değişime açıklık* boyutlarında değerlere yer verildiği tespit edilmiştir. Türkiye ve ABD (New York) 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı içeriğinde sıklıkla; *geleneksellik* nadiren ise *uyuma-kişilerarası* ve *güvenlik-kişisel* değer tiplerinde değerlere yer verilirken, Fransa 6. ve 7. sınıf ahlak-vatandaşlık öğretim programı içeriğinde ise sıklıkla; *evrenselcilik-ilgi* nadiren ise; *güvenlik-kişisel* değer tiplerinde değerler görülerek farklılık göstermiştir.

Her üç ülke sosyal bilgiler ve muadili derslere ait programların tüm boyutları, değerler eğitimi boyutuyla genel olarak incelendiği zaman benzer/ortak değer boyut ve tiplerinde değerler bulunması, her üç ülkede ortak yerel/milli değerler olduğunu ayrıca bazı değerlerde ülkeler arası etkileşim/etkileme olabileceğini göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu bulgulara II. Dünya savaşı sonrası Anglosakson kültür geleneğinin temsilcisi/ taşıyıcısı ülke haline gelen ABD'nin dünya üzerinde birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de değer sistemi üzerinde etkisi olduğunun kanıtı olarak kabul edilebilir. Bunun yanında söz konusu bu sonuçlar ilgili literatürde, farklı toplumlara ait bireylerin değer yargılarında farklılık olsa dahi, temelde bütün toplumlar benzer evrensel değerlerin altını çizdiğine (Baloğlu Uğurlu, 2014) ve bütün toplumlarda antik Yunan'dan beri yaygın olarak kullanılan ortak değerlerin olduğuna yönelik vurgulamalarla örtüşmektedir (Ryan, 1999'dan akt., Akbaş, 2004).

Türkiye, ABD (New York) sosyal bilgiler ve Fransa ahlak-vatandaşlık öğretim programlarının öğrenme-öğretme süreçlerinde tercih edilen değer öğretim yaklaşımları nelerdir? Sorusuna ilişkin elde edilen sonuçlar şu şekildedir: ABD (New York) 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ve Fransa 6. ve 7. sınıf ahlak-vatandaşlık öğretim programları öğrenme-öğretme sürecinde sıklıkla; *değer açıklama yaklaşımı* yer alarak benzerlik olduğu saptanırken; Türkiye 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı öğrenme-öğretme sürecinde ise sıklıkla değer analizi yaklaşımı tespit edilerek farklılık göstermiştir. Nadiren ise, Türkiye 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ile Fransa 6. ve 7. sınıf ahlak-vatandaşlık öğretim programları öğrenme-öğretme sürecinde ahlaki muhakeme öğretim yaklaşımı görülürken; ABD (New York) 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı öğrenme-öğretme sürecinde ise nadiren gözlem yoluyla değer öğretim yaklaşımı saptanmıştır. Sosyal bilgiler dersi tüm boyutları itibarıyla değerler eğitimiyle bütünleşik bir derstir. Türkiye sosyal bilgiler öğretim programının tüm boyutlarında yaygın olarak birçok değer yer almaktadır. Fakat değerlerin öğrencilere nasıl kazandırılacağı etkinlik örneklerinde tam olarak belirtilmemiştir. Doğanay (2008)'ın Türkiye sosyal bilgiler öğretim programını incelediği çalışmasında da değerlerin her ne kadar programın genel yapısı içinde belirtilmişse de, etkinliklerde hangi değerlerin nasıl kazandırılacağı açık ve net olmadığı ve değerlerin, tüm etkinliklerin bir parçası olması gerektiği yani bir başka deyişle, değerler ayrı bir etkinlikten ziyade, her etkinlikte ilgili değerler vurgulanması gerekmekte olduğu sonucu araştırma sonucunu destekler niteliktedir.

Araştırma sonuçlarını bir bütün olarak ele aldığımız zaman her üç ülkenin öğretim programlarında değerler eğitimi gereken önemin verilmesi, temel insani değerleri kazanmış, akademik yönden başarılı bireylerin yetişmesine katkı sağlayabilir. Çünkü ilgili araştırmalarla da bu durum saptanmıştır. Cheung ve Lee (2010) yaptıkları çalışmada karakter eğitimi programının uygulanmasının 8. ve 9. sınıf öğrencilerinin sosyal yeterlilikleri gelişmesine katkı sağladığı, Demirhan İşcan (2007) değerler eğitimi programının deney ve kontrol grubuna uyguladığı programın deney

grubundaki öğrencilerin kontrol grubuna göre değere ilişkin bilişsel kazanma düzeyleri daha yüksek bulunduğu, (Benninga, Berkowitz, Kuehn ve Smith (2003) karakter eğitiminin akademik başarıya olumlu etki ettiği; Duer, Parisi ve Valintis (2001) uygulanan karakter eğitimi projesi ile öğrencilerin saygı ve sorumluluk düzeylerinde gelişme olduğu; Carlson, Johnson ve Swift (2000) uyguladıkları programla öğrencilerin pozitif karakter özellikleri artış görüldüğu ve davranış bozukluklarında ise azalma olduğu; Miller, Kraus ve Velkamp (2005) uygulanan karakter eğitimi programı ile öğrencilerin sosyal yeterliliklerinde ve akademik başarılarında artış gözlemlendiği; Hogan (1996) uygulanan karakter eğitimiyle öğrencilerin daha kaliteli iş üretmede, ev okul iletişimini sürdürmede, çevre temizlemede, etkili karar vermede ve işbirlikçi çalışmada daha sorumlu oldukları görüldüğu; Prencipe (2001) değerler eğitimi programların öğrencilerin değerleri kazanmalarında olumlu etkisi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarını bütüncül bir yaklaşımla değerlendirildiğimizde, her üç ülkenin ilgili metinlerinde öne çıkan değer boyut ve tiplerinde benzerlik ve farklıklar olmakla birlikte araştırma kapsamına alınan ülkelerin ilgili öğretim programlarının tüm boyutlarında birçok değere yer verildiğini ve bu değerleri kazandırmak için müteaddit değer öğretim yaklaşımının işe koşulduğunu, değerlerin ayrı bir ders ve diğer ders kazanımları ile bütünleşik olarak kazandırılmaya çalışıldığını ifade edebiliriz.

Öneriler

Bu araştırmada Türkiye, ABD (New York) ve Fransa 6. ve 7. sınıf düzeylerine denk gelen sosyal bilgiler ve muadili dersler öğretim programları değerler eğitimi boyutuyla incelenmiştir. Yapılacak olan diğer araştırmalarda da farklı öğrenim düzeyleri öğretim programları ve farklı ülke okullarında değerler eğitimi gözlem, görüşme, doküman analizi gibi birçok veri toplama yöntemi kullanılarak değerler öğretiminin mevcut durumu ve eksiklikleri nitel ve nicel tasarımlar birlikte kullanılarak araştırılabilir.

ABD (New York) sosyal bilgiler öğretim programı içeriğinde amaçların neden öğrenildiğine dair (*Essential Questions*) isimli bir bölüm vardır. Fakat Türkiye ve Fransa öğretim programlarında böyle bir bölüm yer almamaktadır. Türkiye sosyal bilgiler öğretim programına böyle bir bölüm eklenmesi neyi neden öğrenildiğine dair bilinçli bireyler yetiştirmede önemli katkı sağlayabilir.

Her üç ülkeye göre Fransa öğretim programı daha sade yapıdadır. Özellikle Türkiye sosyal bilgiler öğretim programı giriş kısmında çok fazla ayrıntılı teorik bilgi yer almaktadır. Fakat öğretmenlerin bu bilgileri özellikle program içeriğinde nasıl kullanacaklarına dair uygulamaya yönelik yeterli bilgi yer almamaktadır. Türkiye sosyal bilgiler öğretim programında çok fazla bilgi

yerine daha sade daha neyin niçin ve nasıl verileceğine dair yapıya kavuşturulursa Türkiye sosyal bilgiler öğretimi ve bu dersle bütünleşik olan değerler eğitimi için daha yararlı olabilir.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekteşme derecesinin değeriendirilmesi* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara).<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Baloğlu Uğurlu, N. (2014). Important values of American and Turkish students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55, 91-108. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=EJ1060473>
- Begley, P., & Leonard, P. (Eds.). (2005). *The values of educational administration: A book of readings*. London and NewYork: Routledge Falmer.
- Benninga, J. S., Berkowitz, M. W., Kuehn, P., & Smith, K. (2003). The relationship of character education implementation and academic achievement in elementary schools. *Journal of Research in Character Education*, 1(1), 19-32. Retrieved from <https://search.proquest.com/openview/9a3a533ddc8d8a61f0cab25140cbb6f/1?pq-origsite=gscholar&cbl=27598>
- Carlson, S., Johnson, J., & Swift, V. (2000). *Improving student social skills through character education*. (Master Theses, Saint Xavier University). <https://eric.ed.gov/?id=ED444925> adresinden edinilmiştir.
- Cheung, C. K., & Lee, T. Y. (2010). Improving social competence through character education. *Evaluation and Program Planning*, 33(3), 255-263. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0149718909000858>
- Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değeri eğitim programının etkililiğı*. (Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara).<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Dilmaç, B., Bozgeyikli, H., & Çıkılı, Y. (2008). Öğretmen adaylarının değeri algılarının farklı değerişkenler açısından incelenmesi. *Değeri Eğitim Dergisi*, 6 (16), 69-91.
- Doğanay, A. (2006). Değeri eğitim. İçinde: C. Öztürk (Edt), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* Ankara: Pegem-A Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değeriendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 77-96.
- Duer, M., Parisi, A., & Valintis, M. (2002). *Character education effectiveness* (Master Theses, Saint Xavier University). <https://eric.ed.gov/?id=ED471100> adresinden edinilmiştir.
- Ekşi, H. & Katılmış, A. (2016). *Uygulama örnekleriyle değeri eğitim*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Evans, R. W. (2004). *The social studies wars: What should we teach the children?* New York: Teachers College Press.

- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.
- Halstead, J. M. (1996). Values and values education in schools. J. M. Halstead, & M. J. Taylor (Eds.), *Values in education and education in values* (1-14). London and Washington: Routledge Falmer
- Haydon, G. (2007). *Values for educational leadership*. Sage Publishing.
- Hertzberg, H. W. (1981). *Social studies reform 1880-1980*. SSEC Publications, 855 Broadway, Boulder, CO 80302. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=ED211429>
- Hogan, M. G. (1996). *Increasing the responsibility levels of fourth grade gifted children by promoting positive character traits and caring behaviors* (Doctorate Theses, Nova Southeastern University). <https://eric.ed.gov/?id=ED399716> adresinden edinilmiştir.
- Huitt, W. (2004). Moral and character development. *Educational psychology interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University. Retrieved from <http://www.edpsycinteractive.org/>
- Katılmış, A. (2010). *Sosyal bilgiler derslerindeki bazı değerlerin kazandırılmasına yönelik bir karakter eğitimi programının geliştirilmesi* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Lovat, T., Toomey, R., & Clement, N. (2010). *International research handbook on values education and student wellbeing*. Dordrecht: Springer.
- Merey, Z., Kuş Z. & Karatekin, K. (2012). Türkiye ve ABD ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12 (2) [Ek Özel Sayı/Supplementary Special Issue], 1613-1632.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research. A guide to design and implementation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage Publications.
- Miller, T. W., Kraus, R. F., & Velkamp, L. J. (2005). Character education as a prevention strategy in school-related violence. *Journal of Primary Prevention*, 26 (5), 455-466. Retrieved from https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-77119-9_19
- Oğuz, E. (2012). Views of pre-service teachers on values and value education. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12 (2), 1309-1325. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=EJ987847>
- Öztürk, C. (2009). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk (Edt.). *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi İçinde*(1-31). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Paterson, R. W. K. (2010). *Values, education and the adult*. London and New York: Routledge.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & Evaluation Methods*. United States of America: Sage Publications

- Prencipe, A. (2001). *Cildren's reasoning about the teaching of values*(Master Thesis, University of Toronto, Toronto, USA).<https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/16604/1/MQ58877.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press
- Schwartz, S.H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in experimental social psychology*, 25(1), 1-65.Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Shalom_Schwartz
- Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of cross-cultural psychology*, 32(5), 519-542. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Shalom_Schwartz
- Schwartz, S.H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., ... Konty, M. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal of personality and social psychology*, 103, 663-688. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Shalom_Schwartz
- Tay, B. (2013). The views of prospective social studies and classroom teachers about values and values education. *Educational Research and Reviews*, 8(9), 560-567. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=EJ1017226>
- Ülken, H.Z. (2001). *Bilgi ve değer*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011).*Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- <https://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> adresinden 12/06/2017 tarihinde erişilmiştir.
- <http://www.p12.nysed.gov/ciai/socst/frameworkhome.html> adresinden 12/06/2017 tarihinde erişilmiştir.
- http://www.education.gouv.fr/pid25535/bulletin_officiel.html?cid_bo=90158 adresinden 12/06/2017 tarihinde erişilmiştir.